
DR. TÁTRAI ANNA¹

A logisztika jelentősége az agrártermékek nemzetközi kereskedelmében

1) A mezőgazdasági termékek piacának alakulása a 90-es évektől napjainkig

A mezőgazdasági termelők nehéz helyzete a belföldi és a nemzetközi értékesítésben egyaránt fennáll. A mezőgazdasági termékek belföldi értékesítésére a fogyasztás megváltozásának kettős tendenciája jellemző:

- a 90-es évek elején visszaesett a fogyasztás;
- megváltoztak a fogyasztási szokások.

Csökkenett számos hagyományos hazai fogyasztási cikk iránti kereslet: pl. a gabonatermékek, sertéshús fogyasztása. Ez utóbbinak az is oka, hogy a házi sertésvágás a hazai fogyasztás 40%-át adja.²

Az EU-ba történő belépés belföldön még nagyobb konkurenciát fog teremteni a hazai termelők számára.

¹ BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Szállítmányozás-Logisztika Tanszék, tanszékvezető főiskolai docens.

² Forrás: Juhász Pál, Mohácsi Kálmán.

2) Az EU mezőgazdasági termék értékesítésének jellemző vonásai

- A fejlettebb országok mezőgazdasági termékei fejlettebb eladási stratégiával;
- megbízható minőséggel, és ezzel összefüggésben a termelők intézményi és egyéb, nem anyagi állami támogatásával;
 - fejlettebb logisztikával
- olsóbban tudnak a hazai fogyasztókhöz és felhasználókhöz eljutni.

3) Fejlettebb eladási stratégia

Az élelmiszer-kereskedelem egyre nagyobb hányada a multinacionális cégek hálózatain keresztül kerül eladásra itthon és az EU-ban egyaránt. Az EU-ban az élelmiszeripari termékek 60-70%-a kerül a nagybani elosztás útján a felhasználókhöz, amit ott is a nők családon kívüli munkavégzésére, a közúti fuvarozás elterjedésére és az egyre növekvő városiasodásra vezetnek vissza.¹ Nálunk ez ma 35-40%.²

Az EU országaihoz hasonlóan nálunk is többféle eladási stratégiát valósítottak meg az élelmiszer-nagykereskedelmi vállalatok. Az AUCHAN-nak, és a SPAR-nak van központi beszerzési raktára, a CORA-nak és a METRO-nak nincs. Amelyik vállalatnak van központi beszerzési raktára, az különösen igyekszik a beszerzési árakat alacsony szintre lenyomni, mert az elosztási logisztikai költségek egy része őt terheli.

Amelyik vállalatnak viszont nincs központi beszerzési raktára, az a logisztikai költségeket a beszállítóra hárítja.

Mindkét esetben megállapítható, hogy a termelők erős árprés alatt vannak. Ezért különösen fontos lenne, hogy a logisztikával kapcsolatos költségeiket pontosan ki tudják mutatni, és a külföldi tapasztalatok felhasználásával, csökkentsék őket.

A termelők pozícióinak javítása megkívánja, hogy az értékesítési szerkezet hasonló legyen vásárlók beszerzési szerkezetéhez: a nagybeszerzőkkel szemben koncentrált kínálat álljon. Az EU-ban új módszer jelent meg a mezőgazdasági termékek piacra juttatásában : egy termelői szövetség hálózata révén. Olyan vállalatcsoportról van szó (jogi formájának nincs jelentősége), melyet egy ár- és információcserét biztosító hálózat köt össze, és amely közös stratégiával rendelkezik (pl. a márkára, árjegyzékre, minősítésre vonatkozóan), és működési szabályokkal, (a termelők kölcsönös átláthatósága, javuló információkkal) olyan módon, hogy ezeknek a termelőknek a tárgyalási esélye a vevőkkel kissé kiegyensúlyozottabb legyen. Ebben a rendszerben minden vállalat megőrzi az önállóságát, még akkor is, ha néhány határvonal elhomályosul idővel egy nagyobb centralizáció felé haladva.

Összehasonlítva más forgalmakkal a szövetségi hálózat ugyanazokat a szolgáltatásokat nyújtja, és alacsonyabb költséggel működik. A termelőknek fizetett nettó átlagár kissé magasabb a hagyományos elosztási rendszerben elérhetőnél, ugyanakkor a fogyasztó/felhasználó telephelyén számított ár ellenkezőleg: alacsonyabb.

¹ Forrás: J-C.Montigaud, J-M.Ferry.

² Forrás: Stauder Márta.

A rendszer működésének legfontosabb előfeltételei:

- megbízható termékminőség
- a tagokat egymással összekötő fejlett informatikai rendszer
- központi koordinátor

4) A minőség és a logisztika összefüggései

Az EU-ban a CAP (közös agrárpolitika) két fő célkitűzést fogalmazott meg:

- a termelők biztonságának megteremtése;
 - a piaci verseny érvényre juttatása
- A mezőgazdasági termelők biztonságát szolgálják azok az intézkedések, melyek a termékek minőségére vonatkoznak:

- nagyon szigorú mezőgazdasági minőségi termékszabványok;
- a termelőket segítő tanácsadási rendszer;
- az állam által szigorúan ellenőrzött minőség.

Ezért a kereskedőknek és a feldolgozóknak nem kell a minőség ellenőrzésére sokat költeniük, mert az állami feladattá vált.

A nagy felvásárlók „Minőség füzetet” adnak át a termelőknek, melyben részletesen leírják a termék minőségére, csomagolására, kiszerezésére vonatkozó előírásait, és nem megfelelő szállítás esetén az egész rakományt visszautasítják.

A logisztika elterjedésével a minőség szerepe ezért jelentősen felértékelődik: hagyományos rendszerben egy-egy láda gyengébb minőségű áru árengedményt, vagy annak a tételnek a visszautasítását eredményezte.

A logisztikai folyamatokban, ahol a fuvar költségek csökkentése érdekében teljes kamionnyi mennyiségeket rendelnek a felhasználók, illetve ekkora mennyiség fuvarozása a gazdasági érdeke a termelőnek is, a hibás minőségű termék a teljes kamionnyi rakomány visszautasítását eredményezi.

Az EU-hoz való csatlakozásunk után a magyar mezőgazdasági termelők a hazai és a nemzetközi piacokon egyaránt hátrányt szenvedhetnek a külföldi konkurencia miatt, ha ezeket a feltételeket nem tudják addigra megteremteni. Pl. a biztonságos termékminőség hiánya az EU-beli feldolgozóipart elriasztja a magyar mezőgazdasági termékek felvásárlásától, de a magyarországi feldolgozóipar termékei is nehezebben jutnak be ugyanezen ok miatt az EU piacára.

5) Logisztika

A termékek eladási árának növelése lehetetlen, egyrészt a fizetőképes kereslet szab neki határt, másrészt a verseny a termékpiacon, mely az alacsonyabb áru termékeknek kedvez.

A *beszerzési költségek* csökkentése is lehetetlen, mert pl. Magyarországon a mezőgazdaságban felhasznált nem mezőgazdasági eredetű input ára 46%-kal, míg a mezőgazdasági termékek ára csak 35%-kal növekedett 1990-95 között.¹

¹ Forrás: J-C.Montigaud, J-M.Ferry.

A mezőgazdasági termékek *termelési logisztikai költségei* sem csökkenthetőek számottevő mértékben. Ennek okai többek között:

- A mezőgazdasági termelők elsősorban saját előállítású alapanyagot használnak fel (vetőmag, takarmány stb.);
- A termelés során a logisztikai költségek nem nagyon csökkenthetőek a termelőüzemek – szántóföldek, legelők – nagy területi kiterjedése miatt.

A költségcsökkentés legeredményesebb útja az *elosztási logisztika* költségeinek a csökkentése lehet. Ezt támasztja alá az 1. táblázat is.

1. táblázat
A logisztikai költségek felosztása az ágazaton keresztül
(a teljes logisztikai költség százalékában)¹

A költségek szerkezete	Százalékban
Termelés előtt:	29
ebből fuvarozás	12,0
készletezés	8,5
pénzügyi költségek	8,5
Termelés alatt:	7
Termelés után:	64
ebből fuvarozás	32,0
készlet	15,4
pénzügyi költségek	6,5
eladás adminisztratív költségei	10,1
Összesen	100

A termelés utáni, tehát a disztribúciós költség: összes költség az árrezekkel együtt, ami felmerül az eladó telephelye és a vevő raktára között. A disztribúciós költség azonos a paritástól függetlenül. Valamennyi disztribúciós költséget fedezi (az állandó és a változó költségeket is), és valamennyi közreműködő árását is. Ez Franciaországban 10–50% között lehet, zöldség- és gyümölcs-termékeknél 10–30%, a friss paradicsom esetében az eladási stratégiától függően 20–35% között van.

A logisztikai költségek csökkentésére irányuló erőfeszítések arra ösztönzik a felhasználókat (feldolgozóipart vagy a nagybani elosztókat), hogy

- kis számú termelővel alakítsanak ki kapcsolatot annak érdekében, hogy
- a rendelt mennyiséggel jól ki lehessen használni a fuvareszközt, csökkenjen az adminisztrációs költség; ez a termelők horizontális integrációját teszi szükségessé;
- cserélhető alvázú fuvareszközöket alkalmazzanak a motorkocsi jobb kihasználása, a fordulódő csökkentése érdekében;

¹ Forrás: Bipe Conseil, idézi: Les Echos Transport, 1994. március 31. függelék.

- egységirakományokat és szabványosított csomagolóeszközöket, árujelölő és azonosító eszközöket alkalmazzanak a gyorsabb rakodás és a pontosabb készlet-nyilvántartás érdekében;
- gyors, rugalmas kommunikációs eszközöket alkalmazzanak (EDI) az összes résztvevő közötti információáramlásban.

Az eladási stratégia és az ezzel összefüggő logisztikai költséghányad a termelő és a fogyasztó közötti raktárak számától, illetve az elosztási csatorna kialakításától függ.

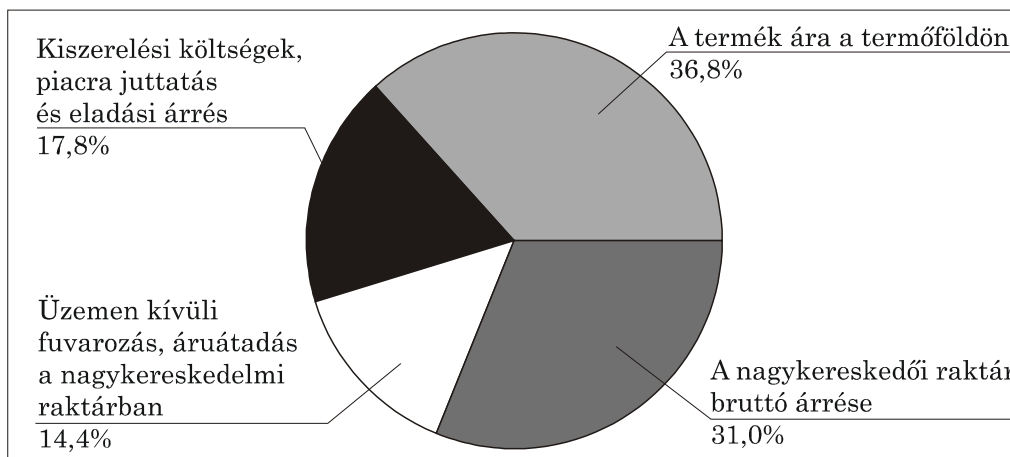
Mindezek alátámasztják az *eladási szövetségek* létrehozásának szükségességét, melyek a jobb szervezés, eszköz kihasználás és egységes piaci fellépés segítségével a logisztikai költségek csökkenését eredményezik.

6) A logisztikai költségek kimutatásának szükségessége

Nagy gondnak tartom, hogy Magyarországon a logisztikai költségek nem jelennek meg a statisztikákban, illetve a költség- és jövedelem-nyilvántartási rendszerünk olyan, hogy nem teszi lehetővé a logisztikai költségek megismerését.

Az EU-ban megfigyelhető törekvés azoknak az adatoknak a megismerésére, melyek egyértelműen rámutatnak a logisztika jelentőségére. Példaként a friss paradicsom költségeit hoznám fel, hiszen ez a termék jelentős arányban szerepel a hazai és a franciaországi fogyasztásban is. A hazai friss paradicsom fogyasztása a 90-es évek eleje óta az általános hazai fogyasztás csökkenésének időszakában is növekedett a fogyasztási szokások megváltozásának következtében.

Egy francia vizsgálat megállapításai szerint a friss paradicsom költségmegoszlása az *1. ábra* szerint alakul.

1. ábra
A friss paradicsom eladási árának (100%) költségkomponensei¹

¹ Forrás: J-C.Montigaud.

A 2. táblázat egy másik próbálkozást mutat a termelés utáni költségek kimutatására.

2. táblázat
A termelés utáni logisztikai költségek felosztása (a teljes költség százalékában)¹

A költségek szerkezete	Százalékban
Munkabér és közterhei	2,80
Földdel kapcsolatos költségek (adók és illetékek)	0,50
Az elosztóraktár költségei	1,50
ebből az elosztóraktár díja	0,40
informatikai költségek	0,10
fuvarozás és árukezelés	0,01
fenntartási költségek	0,26
Veszteségek (sérülések, lopások...)	0,20
Termelés utáni fuvardíjak (az elosztóraktár és az átvevő üzlete között)	1,70

A magyar költség- és jövedelem-kimutatások ezzel szemben mintegy 35 pontban taglalják a költségelemeket, de ezek között a logisztikai költségek ilyen címszavak mögött bújnak meg:²

- egyéb segédüzemi költség;
- idegen szolgáltatás költség;
- idegen fuvar költség;
- egyéb költség.

Összefoglalóan tehát megállapítható, hogy a magyar mezőgazdasági termékek még a hazai piacokon is veszélybe kerülhetnek az EU termékeivel szemben, mert azok eladási stratégiája és logisztikája fejlettebb.

Addig nem várható a mezőgazdasági termékek értékesítésével kapcsolatos logisztikai költségek tudatos csökkentése, ameddig nem lehet egyértelműen kimutatni, és így ismertté tenni őket.

A logisztikai költségeknek a francia példához hasonló kimutatása ráirányítaná a termelők figyelmét azokra a folyamatszakaszokra, melyek a benchmarking módszereivel történő francia összehasonlítás szerint nálunk magasabb költségekkel járnak, és ösztönöznék őket a szükséges intézkedések megtételére.

¹ Forrás: J-C.Montigaud.

² Forrás: Agrárgazdasági információk (Agrárgazdasági Kutató- és Informatikai Intézet). Minden mezőgazdasági termékre vonatkozóan azonos a nyilvántartási rendszer felépítése.

Források

- A francia mediterrán térség esete. Montpellier, Série Études et Recherches, No. 102. 1995. szeptember.
- BOCSOR MÁRK, KENGYEL ÁKOS, SZÚCS ANDRÁS: A területfejlesztési politika új irányai az EU-ban. Közgazdasági Szemle, XLVII. 2000. november, 932–948. old.
- JUHÁSZ PÁL, MOHÁCSI KÁLMÁN: Az EU-csatlakozás hatása a hazai élelmiszeriparra. Közgazdasági Szemle, XLVIII. évf. 2001. május, 442–456. old.
- KERTÉSZ RÓBERT: A társas vállalkozások fontosabb ágazatainak költség- és jövedelmhelyzete a kilencvenes évtizedben. Agrárgazdasági Információk, 2000/6.
- MONTIGAUD, J-C., FERRY, J-M.: Logisztika az agrár- és élelmiszeripari ágazatban és következményei a mezőgazdasági termelésre vonatkozóan.
- MONTIGAUD, J-C.: Logisztika a gyümölcs- és zöldségtermesztési ágazatban, különös tekintettel a paradicsomra. EUROTOM 1995. Marmande, 1995. december 1-30.
- STAUDER MÁRTA: Az élelmiszerek disztribúciós rendszerének fejlődése, különös tekintettel a kereskedelmi logisztikára. Logisztika, 2001/1.